

Suomen metsät 100 vuotta sitten

Anttolan Kihut 29.7.2017

Vuosi 1917 oli tapahtumarikas. Vuoden isot poliittiset tapahtumat merkitsivät Venäjän keisarikunnan sortumista maaliskuun vallankumouksessa, sitä seurannutta väliaikaisten hallitusten aikaa, valtalakia, bolševikkien lokakuun vallankumousta, suurlakkoa marraskuussa sekä Suomen itsenäistymisjulistusta joulukuussa. Ne kaikki merkitsivät vanhojen yhteiskunnallisten valtarakenteiden sortumista, mutta myös lakkoja, sekasortoa, ryöstelyä ja raakaa väkivaltaa eli Markku Kuisman sanoin ”anarkiaa, hätää ja verenvuodatusta”.

Sodan seurauksena moni teollisuuslaitos joutui supistamaan tuotantoaan tai ajan myötä lopettamaan sen kokonaan. Se tiesi tuhansia työttömiä, erityisesti sahateollisuudessa, joka oli maamme suurin teollisuusala. Maaliskuun vallankumouksen seurauksena Venäjän laajat linnoitustyöt ympäri eteläistä Suomea loppuivat, mikä lisäsi suuresti työttömyyttä. Valtio ja kunnat pyrkivät järjestämään hätäaputoimia, kuten halonhakkuuta ja ojien kaivamista, sen minkä rahavarat mahdollistivat. Rahan arvon heikkeneminen vaikeutti tilannetta. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen hinnat nousivat lähes päivittäin. Palkat, vaikka niitä nostettiinkin, jäivät kaiken aikaa jälkeen hintakehityksestä. Hinnat olivat vuonna 1917 Suomessa noin neljä kertaa korkeammat kuin vuonna 1914.

Työttömyys paheni vuoden loppua kohden. Se yhdessä elintarpeiden hintojen nousun ja ruokapulan kanssa loivat yleistä levottomuutta. Samalla venäläissotilaiden tukemat työväen järjestyskaartit, punakaartit, sekä toisaalta valkoisten perustamat suojeluskunnat alkoivat ottaa yhteen. Jännitys lisääntyi kaiken aikaa, kuten P.H. Norrmén kuvailee Ahlström-historiikissaan: ”Suomessa hallitsi maaliskuun vallankumouksesta 1917 saakka vieras, villiintynyt sotaväki, joka oli läheisesti liittynyt kotimaisiin hillittämiin aineksiin, ja tilanne kävi päivä päivältä yhä sietämättömämmäksi.”

Työväestön ja porvariston vastakkainasettelu syveni kesän ja syksyn aikana. Molemmat osapuolet pyrkivät haalimaan aseita mistä vain. Punakaartit ja venäläissotilaat syyllistyivät toimissaan laittomuuksiin, joita porvaripuoli oli omilla toimillaan vauhdittamassa. ”Nälkä, työttömyys, hintojen holtiton nousu ja yhteiskunnallisten rakenteiden sortuminen yhdistivät Suomea ja Venäjää syksyllä 1917”, tiivistää Kuisma.

Suomen Ammattijärjestön (SAJ) ja sosiaalidemokraattisen puolueen muodostama Työväen Vallankumouksellinen Keskusneuvosto julisti maahan 14. marraskuuta yleis- eli ns. suurlakon, jonka luonnetta Pirjo Ala-Kapee kuvailee näin: ”Useilla paikkakunnilla määräysvalta siirtyi työväen järjestyskaarteille. Kysymys ei ollut tavallisesta työtaistelusta, sillä lakko-ohjeiden mukaan kaarteilla oli oikeus takavarikoida elintarvikkeita, ottaa haltuunsa suojeluskuntalaisten aseita ja pidättää työväelle vihamielisiä henkilöitä.”

Viikon kestänyt suurlakko, jota voidaan pitää vapaussodan kenraaliharjoituksena, toteutui parhaiten kaupungeissa, mutta hiljensi lähes koko maan. Lakon aikana punakaartit lisäsivät järjestäytymistään, ja lakon loppuessa kaarteja oli yli 300; myös suojeluskuntia perustettiin. Osapuolilla oli lukuisia yhteenottoja ja niissä kuoli yli 20 henkilöä.

Eniten suurlakko koetteli eteläistä Suomea, isoja kaupunkeja sekä teollisuuspaikkakuntia. Metsäteollisuudessa lakko vaikutti eri tavoin. Monella sahalla ja tehtaalla tapahtui laittomuuksia, joista useimmat liittyivät aseiden takavarikointiin.

Suurlakolla tähdättiin työväen vallankumoukseen, jota ei kuitenkaan yritetty. Pentti Luntinen toteaa: ”Kuusinen oli jälkepäin sitä mieltä, että riviväen vallankumousintona ja venäläisten apu olisi riittänyt kukistamaan porvarit, nämä kun olivat ymmällä ja huonosti valmistautuneet sekä käytännöllisesti katsoen aseettomia. Saksalaisetkaan eivät olisi voineet tulla etuun valvomaan talven aikana. Mutta Suomen vallankumouksen heikkoutena oli juuri bolševikkien kaltaisen määrätietoisen, uhkarohkean johdon puute. Tilanteen edullisuus valkeni vasta jälkepäin, joten Suomessa ei päästy kokeilemaan sosialismia.”

Vuoden tapahtumat mahdollistivat kuitenkin Suomen itsenäistymisen.

Suomen metsät

Vuonna 1917 Suomen maa-ala oli 34,4 milj. hehtaaria, josta 73,5 % eli 25,3 milj. hehtaaria oli metsämaata. Asukasta kohden metsämaata oli 7,4 hehtaaria.

Kasvullista metsämaata oli 20,1 milj. hehtaaria (80 %) ja huonokasvuista 5,1 milj. hehtaaria; niistä yli puolet oli rämeitä.

Soita oli koko maa-alasta 36 %, ja kasvullisesta metsämaasta 19 %. Hakamaita oli 2,7 milj. ha eli 13 % kasvullisesta metsämaasta.

Mäntyvaltaisia metsiä 55 %, kuusivaltaisia 25 %, lehtipuuvaltaisia 19 %, aukeana 1 %.

Metsien puuvarasto oli 1,5 mrd. m³, josta mäntyä oli 48 %, kuusta 30 %, lehtipuita 22 %.

Metsien omistussuhteet: yksityiset 51 %, valtio 40 %, yhtiöt 8 % (1,9 milj. ha) muut 2 %.

Keskikuuhiomäärät koko metsämaalla: yksityiset 64, valtio 60, yhtiöt 83 m³/ha. Keskimäärin 64, kasvullisella metsämaalla 76 m³/ha.

Ikäluokat: Etelä-Suomessa 120+ vuotiaita 3, Pohjois-Suomessa 55 % (240+ 4,5 %).

Metsien kasvu 50 milj. m³ vuodessa (3,2 %), 1,8 m³ metsähehtaaria kohden. Yksityismetsien osuus kasvusta 65 %.

Hakkauksin käsitellyt metsät 34 % koko metsäalasta (Etelä-Suomessa 49 %). Hakkauksilla pilattuja metsiä yli 2 milj. hehtaaria, valtaosin harsintoja. Professori Olli Heikinheimo: ”Voidaan nykyisin vielä pitää täysin totena väite, että Suomen metsät ovat suuremmalta osaltaan joko hoitoa vaille jätettyjä taikka hakkauksilla enemmän tai vähemmän turmeltuja.

Hakkuut ja puukauppa

Puuta hakattiin metsistä selvästi kasvua vähemmän. Puunkäyttö oli kaikkiaan noin 25 milj. m³, josta teollisuuden osuus vain hieman yli neljännes eli 6,6 milj. m³; siitäkin polttopuun osuus oli lähes puolet eli hieman tukkipuuta enemmän. Teollisuus käytti puuta vain puolet siitä mitä vuonna 1913. Maaseudun kotitarvepuu vastasi edelleen yli puolesta puunkäyttöä, ja kun mukaan lasketaan kaupunkiväestön puunkäyttö, päästään 60 %:iin. Raakapuun vienti sekä liikenne käyttivät puuta yhtä paljon, kumpikin 1,8 milj. m³. Puunviennistä valtaosa eli yli 80 % koostui Venäjälle viedyistä haloista (2,4 milj. m³), joita vietiin sinne niin rautateitse kuin vesitse. Ennen sotia oli pyöreää puuta viety selvästi enemmän, lähinnä kaivos- ja paperipuita länteen.

Kun lasketaan mukaan muut pienet puunkäyttöerät ja luonnonpoistuma, niin päästään ehkä noin 30 milj. m³:n kokonaispoistumaan. Se oli reilu puolet kasvusta.

”Yritteliäisyys herpaantui, uusiin metsänhakkauksiin ryhdyttiin epäröiden, samoin metsäkauppoihin, ja uittoväylien varsille jäi uittolakkojen vuoksi seuraavaan vuoteen suuret määrät puutavaraa.” Näin luonnehti Lauri Ilvessalo vuotta 1917 MA:n katsauksessaan. Yksityismetsien hakkuut jäivät 10-15 % edellisvuotta vähemmiksi. Sitä vastoin puunmyyntitulot lisääntyivät. Yksityismetsien kantorahatulo oli Heikki Kunnaksen mukaan 240 milj. markkaa (300 milj. €), mikä oli 85 % kaikista kantorahatuloista. Edellisvuodesta oli nousua peräti 100 milj. markkaa, toki ”inflaatiomarkkoja”, mutta silti voi sanoa vuoden olleen metsänomistajille ”melko” suotuisan. Valtaosa lisäyksestä tuli halkojen myynnistä, josta hyötyivät monet muutkin. Vasta perustetun MTK:n tilastotoimiston mukaan Itä- ja Keski-Suomesta hankituista markkinahaloista toimituspaikoilla saatu hinta jakautui eri osapuolille seuraavasti:

Metsänomistajat	10-20 %
Hakkuu	5-10
Metsä- ja kaukokuljetus	30-50
Välittäjät	30-45

”Tapion” mukaan oli omituista, että vaikka halkojen myyntihinta oli noussut sotavuosina kaksin-, jopa kolminkertaiseksi, metsänomistajan saama osuus ei ollut kasvanut. ”Kun Savon isäntä on saanut kantorahaa m³:ltä 6:34, on välittäjä korjannut 10:70 markkaa.” Taas Kunnaksen mukaan halkojen myyntihinta oli vuonna 1917 keskimäärin 16,70 markkaa pinokuutiolta ja vastaava kantohinta 6,30 markkaa, eli 38 %.

Valtion- eli kruununmetsistä puita myytiin 2,7 milj. m³. Tästä yli puolet oli polttopuuta (halvoja ja sysipuita), joita Metsähallitus toimitti niin valtion laitoksille kuin jossain määrin myös yksityisille kuluttajille. Viime mainittua varten oli edellisvuonna perustettu uusi yksikkö, Metsähallituksen halkovarasto. Virastolla oli myös halkolaitokset Uimaharjussa ja Salmin Uuksussa. ”Sahahirsiä” myytiin (luovutettiin) vajaa 1 milj. m³, mutta niiden keskihinta nousi edellisvuodesta yli kolmanneksella. Niinpä myös sahapuista saadut myyntitulot (11 milj. mk) olivat neljänneksen edellisvuotta suuremmat. Vuonna 1914 tuloja oli kertynyt liki 13 milj. markkaa, mutta inflaatio huomioon otettuna ne olivat neljä kertaa vuoden 1917 tuloja suuremmat.

Sahateollisuuden lama näkyi valtionmetsien tukkihuutokaupoissa, joissa kysyntä jäi normaalivuosia vähäisemmäksi ja tarjotut hinnat alemmiksi. Tarjolla olleesta 1,5 milj. tukkirungosta myytiin ainoastaan 0,4 miljoonaa. Jyväskylän ja Sortavalan huutokauppoihin eivät eräät isot yhtiöt (mm. Gutzeit ja Halla) edes osallistuneet. Tampereella tarjotut hinnat jäivät pahimmillaan vain puoleen edellisvuoden hinnoista.

Sahatukkien tehdashinnat olivat vajaat kaksi kertaa edellisvuotta korkeammat ja kaksi kertaa korkeammat kuin vuonna 1913. Reaalihinnat kuitenkin laskivat, vuoteen 1913 verrattuna noin 40 %:lla. Myös kuusipaperipuun hinnat kehittyivät samaan tapaan. Vaikka hinnat nousivatkin, ne olivat kilpailukykyiset Ruotiin ja Norjaan verrattuna, eli kuten Adolf Burgman totesi: ”Jämfört med dessa pris hafva våra trämasse- och pappersfabriker således ännu arbetat med billig råvara.” - Tukin vähäinen kysyntä sekä tukin ja pienpuun hintasuhteiden muuttuminen johti siihen, että paikoin ryhdyttiin myös hioma- ja tukkipuita tekemään haloiksi.

Puunostajat harjoittivat edelleen yhteistyötä. Tampereella jo vuonna 1875 perustettu laivaus- ja halonhankintayhtiö Neptun oli laajentanut toimintaansa paperipuun hankintaan ja nyt myös Kainuuseen. Taas Kymijoen vesistöissä toimi kaksi puunhankintayhtiötä. Puutavaraosakeyhtiö Kymmene Aktiebolag ja Kump. oli perustettu vuonna 1910 ja siinä oli seitsemän osakasta, joille se hankki osakkaiden tarvitsemat paperipuut sekä halot. Yhtiön toimialue ulottui niin ikään Kainuuseen ja myös Viipurin seudulle. Kotkan Tukinosto Osakeyhtiö puolestaan aloitti toimintansa joulukuussa 1917, jolloin siinä oli viisi osakasta. Yhtiö oli jatke aiemmalle ns. Neliyhtiölle. Ostajilla oli muutakin yhteistoimintaa ostorenkaiden ja ostajien keskinäisten sopimusten muodossa. Ne olivat joko moni- tai kahdenkeskeisiä ja kohdistuivat paljolti Metsähallituksen tukkihuutokauppoihin. Myös tuontipuun ostoissa tehtiin yhteistyötä: Itä-Suomessa toimi vuonna 1909 perustettu Venäjän tukkirengas, jossa oli enimmillään kuusi isoa sahaliikettä.

Sahoilla vaikeaa, paperilla kulta-aika

Maamme metsäteollisuudelle sota-aika oli kaksijakoinen. Suomen tärkein vientiala, sahateollisuus, jonka markkinat olivat olleet lähes kokonaan lännessä, koki romahduksen. Vaikka vuosina 1915-17 tuotantoa pidettiinkin yllä rauhan odotuksessa, myymättömät varastot kasvoivat kaiken aikaa. Silti sahaamista jatkettiin, mutta vuonna 1917 sahatavaraa tuotettiin enää 1,1 milj. m³, mikä oli vain neljännes vuoden 1913 määrästä. Siitä meni vientiin vain 50 000 m³. Se oli 1 % vertailuvuoden määrästä, ja sen arvo oli niin ikään vain 1 % kaikesta maamme viennistä, kun se parhaimmillaan 1910-luvulla oli ollut yli 40 %.

Moni pienemmistä sahoista seisoikin kokonaan, mikä merkitsi, että ainoastaan hieman yli puolet (317) sahoista oli jonkinasteisessa tuotannossa. Jorma Ahvenainen toteaa: ”Kun tavara ei mennyt enää kaupaksi tai tukkeja saatu, oli yksinkertaisinta lopettaa toiminta ja jättää saha seisomaan.”

Sahayhtiöiden toimintapolitiikka vaihteli. Useimmat vientisahoista valitsivat keskittien eli toimittiin selvällä vajaakapasiteetilla. Moni pienemmistä sahoista lopetti tuotannon kokonaan. Muutamat isot taas ottivat tietoisesti riskin ja sahasivat täysillä varastoon luottaen nopeaan sodan loppumiseen sekä sen jälkeiseen korkeakonjunkturiin. Ahlström oli yksi näistä onnekkaita, joka onnistui velkarahalla pelatussa riskipelissään. Myös Kemi- ja Raahe-yhtiöt, joilla oli sahat myös Ruotsin puolella, pääsivät hyötymään sodan tuomasta hintojen noususta: sahatavaran vienti puolueettomasta Ruotsista nousi ennätyslukemiin, ja lisäksi sahat saivat osan tukeistaan Suomesta – halvalla. Sahojen ahdinko tuntui myös työllisyydessä, sillä sahoilla oli töissä ainoastaan puolet vuoden 1913 tyväestä, enimmillään noin 12 000 työntekijää.

Lakot ja muut rettelöinnit olivat osasy sahojen pysäyttämiseen. Suomessa koettiin vuoden aikana noin 500 lakkoa ja sanomalehdissä oli yli 10 000 lakkouutista. Lakkoja oli kaikilla työaloilla ja lähes kaikkialla, myös metsä- ja maataloudessa lakkoihin. Syyt olivat yleensä samat kuin muissakin työtaisteluissa: työaika ja palkka. Maatalouslakkoja laskettiin olleen noin 2 000 tilalla lähinnä eteläisessä Suomessa ja osa niistä johti väkivaltaisiin yhteenottoihin. Lakot vaikeuttivat niin kylvöjä kuin myös sadonkorjuuta, mutta tuskin siinä määrin, että ne olisivat vaikuttaneet enemmälti sadon määrään ja elintarvikelähtöisyyteen. Poikkeuksellisen kuivan ja lämpimän kesän vaikutus oli varmaan suurempi; myös halloja oli paikoittain.

Muutamia isommatkin sahat vaihtoivat omistajaa. Sahapaloja oli kuusi, joista tuhoisin oli Hosainoffin sahan palo Salmassa juhannusviikolla; vahingot olivat liki 10 milj. markkaa. Sen sijaan paperiteollisuudelle (hieko, sellu, pahvi ja paperi) sotavuodet olivat ”kulta-aikaa”; lähes koko tuotanto pystyttiin viemään Venäjälle ja vielä jyrkästi kohoavien hintojen. P.H. Normén kuvaili kehitystä näin: ”Suomen paperiteollisuudelle tuli tästä sotakonjunkturista, sikäli kuin sitä osattiin hyväksi käyttää, loistava sadonkorjuuaika. Suuri osa Venäjän paperitehtaista Puolassa ja Länsi-Venäjällä oli joutunut vihollisen käsiin. Ulkomainen kilpailu oli estynyt, ja vielä käynnissä olevat Venäjän paperitehtaat kärsivät osaksi vielä pahempaa tarveaineiden puutetta kuin Suomen tehtaat. Venäjälle vienti oli yhtä avoin ennenkin. Venäjän paperimarkkinat olivat kokonaan Suomen paperitehtailijain armoilla.” Myös puumassalle ja sellulle oli lähes rajaton kysyntä.

Oli ongelmiaakin, mm. teollisuuden tarvitsemien ulkomaisten raaka-aineiden ja tarvikkeiden vaikeutunut saanti ja kohonneet hinnat. Kajaani-yhtiön historiassa todetaan, että ”täyden hyödyn saamista Venäjän markkinoiden sotasuhteista rajoitti tuontiraaka-aineiden puute, johon pian liittyivät tehtaiden varaosahuollon vaikeudet. Hyvästä kysynnästä huolimatta tehtaita oli pitkiä aikoja seisotettava. Toinen vaikeus oli rautatievaunujen puute, koska kalustoa tarvittiin sotakuljetuksiin.”

Myös lyhentynyt työaika sekä työtaistelut olivat osa paperiteollisuuden arkea. Työväenliike oli vaatinut jo pitkään työajan lyhentämistä 10-12 tunnista 8 tuntiin. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen asia tuli entistä ajankohtaisemmaksi, ja SAJ esitti lakolla uhaten vaatimuksen 8 tunnin työpäivään siirtymisestä vappuun mennessä. Metalliteollisuus suostui ja paperiteollisuus seurasi heti perässä – osin jo aikaisemmin - vähitellen muutkin. Osassa yrityksiä lyhyempään työaikaan siirryttiin vasta työtaistelun jälkeen. Eduskunta vahvisti lain kahdeksan tunnin työajasta lopullisesti vasta marraskuussa.

Vuosi 1917 päätti kuitenkin kultakauden. Vuosi oli selvästi huonompi, etenkin sen jälkipuolisko, niin määrin kuin hintojenkin osalta. Ruplan kurssin alentuminen ja ostajien rahoitusongelmat johtivat myös siihen, ettei kaikkea Venäjälle toimitetusta tavarasta saatu maksuja. Vuonna 1914 Suomen Pankki noteerasi 100 ruplaa 266 markaksi, syksyllä 1917 vain 60 markaksi. - Toki osalle paperitehtaista oli vuosi vielä suotuisa: porilaisen Rosenlew-yhtiön voitto nousi 9 milj. markkaan, mikä oli nimellisesti paras tulos yhtiön siihen astisessa historiassa.

Suomessa oli tarkasteluvuonna 47 puuhiomoa (ja pahvitehdasta), 19 sellutehdasta ja 26 paperitehdasta. Niiden yhteinen tuotanto oli 450 000 tonnia, josta vientiin meni enää vajaa puolet. Hiokkeen ja sellun vienti jäi noin puoleen edellisestä ennätysvuodesta, paperissa pudotusta oli neljännes.

Paperin vienti Venäjälle heijastui kotimaahan osittaisena paperipulana sekä paperin hintojen kohoamisena. Vaikeudet kohdistuivat nimenomaan sanomalehtipaperiin ja siinä määrin, että ajoittain lehdet jäivät ilmestymättä. Kerrottiin, että kirjoituspaperin puute rajoitti myös eräitten kirjailijoidemme tuotantoa! - Paperinvalmistajien neuvo paperin hintojen kohoamiseen oli korottaa sanomalehtien tilausmaksuja.

Sellun tuotanto väheni osittain Venäjän kysynnän ehtymisen, osittain sahojen seisomisen takia. Viime mainittu koski sulfaattitehtaita, jotka käyttivät pääasiassa sahaketta raaka-aineenaan. ”Paperityöläinen” kertoi heinäkuun alussa niin Hallan kuin myös Lahden selluloosatehtaiden seisovan tästä syystä. Molempien kohdalla voitiin kuitenkin todeta: ”Osaston jäsenillä on ollut muita työtilaisuuksia.”

Helmikuussa 1917 perustettiin koko metsäteollisuuden kattava yhteistyöorganisaatio, Puunjalostusteollisuuden Keskuskomitea, josta joulukuussa 1918 kehittyi Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliitto (nykyinen Metsäteollisuus ry). Kesällä 1918 puolestaan perustettiin Suomen Paperiteollisuuden Keskuskonttori, joka toimi sellu-, paperi- ja hiokekartellien yhteiselimenä alan elinkeino- ja kauppapoliittisten etujen puolustamisessa. Varsinaiset ”vientikartellit” eli myyntiyhdistykset (Finncell ja Finpap) perustettiin niin ikään vapaussodan jälkeen. - Toukokuun lopulla päätettiin yleisessä maanviljelijöiden kokouksessa perustaa Maataloustuottajain keskusliitto (MTK), josta tuli yksi vaikutusvaltaisimpia etujärjestöjä Suomessa usean vuosikymmenen ajaksi. Se opittiin kokemaan myös metsäteollisuudessa.

Kolmen vuodeksi 1917 suunnitellun paperiteollisuuden ison investointihankkeen valmistumista oli sodan vuoksi siirrettävä pari vuotta myöhemmäksi. Ne olivat Kemi-yhtiön sulfiittisellutehdas, Kajaani-yhtiön paperitehdas sekä Ahlström-yhtiön paperitehdas Varkaudessa.

Sahojen ohella oli muutakin mekaanista metsäteollisuutta, jos kohta niiden taloudellinen merkitys jäi vielä tuolloin melko vähäiseksi. Oli 13 rullatehdasta, neljä vaneritehdasta (kaksi lisää rakenteilla), joukko tulitikkutehtaita sekä puusepänteollisuutta, joskin se oli lähinnä verstasteollisuuden luontoista huonekalujen valmistusta. Länsiviennin vaikeudet koskivat näitäkin. Puusta tehtiin pienteollisesti muutakin, kuten tynnyreitä, laatikoita, suksia ja lastuvillaa, käsityönä lähes mitä vaan. Myös tervaa valmistettiin, pienteollisesti.

Yrityskauppojakin tehtiin. Tampereen Kattohuopatehdasyhtiö (Tako) siirtyi Serlachius-yhtiölle, josta samalla tuli myös kartongin valmistaja. Taas Kotka Cellulosafabrik Ab myytiin venäläisomistukseen: tehdas lopetti toimintansa ja koneistot siirrettiin Permiin Uralilla.

Markku Kuisma analysoi metsäteollisuuden johdon tuntoja vuoden lopulla: ”Teollisuuden johtomiehille kiihtyvä yhteiskunnallinen valtataistelu, kamppailu vallasta, valtiosta ja Suomen suunnasta, tiivistyikin viimeistään syksystä 1917 lähtien kysymykseen: voitaisiinko maassa ylipäätään edelleen jatkaa tuotannollista työtä ja järjestynyttä taloudellista toimintaa vai ajautuisiko Suomi auttamattomasti Venäjän anarkistisiin pyörteisiin?” Teollisuusmiehet valitsivat itsenäisyyslinjan, mikä merkitsi myös taloudellista tukea suojeluskunnille, ja tulevalle itsenäisyystaistelulle.

Pietarin halkokauppa

Ensimmäinen maailmansota aikaansai ennätysmäisen halkojen viennin Suomesta Venäjälle. Suomesta oli viety polttopuuta Pietariin ja muuannekin Venäjälle jo 1700-luvulta lähtien, mutta määrät alkoivat kasvaa vasta 1800-luvun lopulla. Tuolloin halkoja vietiin 600-700 000 pm³, josta valtaosa kuljetettiin rautateitse, vajaa viidennes vesitse. Vienti kasvoi tästäkin, mutta todella isoihin määriin päästiin sodan puhjettua, jolloin myös Saimaan kanavan rooli vientitienä kasvoi merkittävästi. Jyrki Paaskoski selittää kehityksen näin: ”Ensimmäisen maailmansodan aikana polttoainepulasta kärsivä Pietari osti kaiken polttopuun, mitä Saimaalta pystyttiin kuljettamaan. Erityisesti Pietarin huomattava sotateollisuus tykkivalimoineen ja konepajoineen tarvitsi energialähteekseen puuta, kun Saksa esti hiilikuljetusten toimittamisen lännestä.” Lisäksi Venäjän

rautatiekalusto oli niin kiinni sotakuljetuksissa, ettei vaunuja riittänyt hiilen tuontiin Venäjän omilta kaivoksilta idässä. Sakari Auvisen sanoin: ”Saimaalta viedyt halot eivät enää olleet [Pietarin] lämpöhuollon täydentäjä vaan välttämättömyys.”

Huippuvuosi oli 1916, jolloin polttopuuta vietiin Suomesta Venäjälle 3 milj. pm3, ja Saimaalta kanavan kautta vietyjen halkojen osuus oli tästä yli kolmannes. Lisäksi halkoja kuljetettiin isot määrät myös Laatokan rannoilta sekä Suomenlahden rannikolta. Kuljetuksiin tarvittiin kymmeniä, jopa satoja lotjia ja höyrylotjia, joita molempia rakennettiin kosolti lisää näinä vuosina. Myös purjealuksia oli käytössä, etenkin Laatokalla ja rannikolla. Saimaan lotjilla ei useinkaan viety lastia Pietariin asti, vaan halot siirrettiin Uuraassa lotjista isoihin venäläisiin parkkoihin tai rahtihöyryihin. Kysynnän seurauksena halkojen hinnat nousivat, ja sanottiin – ehkä liioitellen - että uuden halkoaluksen hinnan saattoi hankkia jopa yhdessä purjehduskaudessa. Paluurahdit lisäsivät liikenteen kannattavuutta, ja niitä oli alkuun myös saatavissa, lähinnä viljaa.

Odotukset olivat korkealla myös kesälle 1917. Uutta laivauskalustoa rakennettiin, yksin Mikkelin läänissä 23 uutta höyrylotjaa. Lehdissä oli lukuisia ilmoituksia halonkuljetuksiin soveltuvan laivauskaluston ostamisesta tai vuokraamisesta. Parhaimmillaan ilmoitettiin tarvittavan 25 ”tervahöyryä tahi lotjia hinaajineen”, ja kiinnostuneita oli Viipuria ja Helsinkiä myöten. Toki myös alusten myyjiä ja vuokraajia oli tarjolla.

Kevät sujuikin vielä entiseen tapaan, mutta jo kesäkuussa alkoivat vaikeudet. Ruplan kurssi heikkeni tuntuvasti ja ruplien vaihtaminen markoiksi vaikeutui. Lisäksi halkojen kysyntä alkoi vähetä, mikä näkyi myös hinnassa eikä paluurahteja ollut enää saatavana. Ilmeni muitakin ongelmia, mm. suomalaisia halko- ja laivamiehiä pidätettiin sekä aluksia takavarikoitiin. Saimaan halonviejät yrittivät kesällä lopettaa viennin, mutta boikotti purkautui. Ongelmat kuitenkin pahenivat, ja syksyllä halkokauppa loppui lähes kokonaan, paljolti kysynnän puutteeseen. Kerrottiin, että moni viejistä jäi rahoitta tai sai palkkansa arvonsa menettäneinä ruplina; sotavuosina ruplan arvo markkaan verrattuna putosi neljännekseen.

”Kauppalehti” kertoi lokakuussa useitten Pietariin matkalla olleiden rahtihöyryjen kääntyneen takaisin ja suunnanneen kulkunsa Helsinkiin tai muihin rannikkosatamiin. ”Toiset Laatokalta Pietariin matkalla olevat alukset ovat saaneet määräyksen viedä halot jonnekin suojaisiin satamapaikkoihin kuletettavaksi perille vasta ensi laivauskautena. Halkojen kuletusseisaus on nyt kestänyt jo parisen kuukautta eli siitä alkaen, kun kaikki lotjat määrättiin takavarikoitaviksi, eikä enää tänä syksynä suuntautune Pietariin”.

Vuosi ei kokonaisuutena ollut huono, sillä halkoja vietiin Venäjälle niinkin paljon kuin 2,4 milj. pm3, josta Saimaan kanavan kautta laivattiin lähes puolet. Yksin Kuopion tullipiirikamarin alueelta lähti 147 alusta ulkomaille, lähes kaikki halkolastissa Pietariin, eteläiseltä Saimaalta vielä enemmän. Liikenteessä oli myös muita kuin Saimaan laivureita, ja niinpä kun kaksi lotjaa törmäsi yhteen syyskuussa Saimaan kanavassa, toisen proomun omisti Rauman Puutavaraliike ja toisen Camille Lardot Viipurista.

Höyrylotjia eli tervahöyryjä käytettiin eniten Pietarin halkokuljetuksissa, tämä siksi, että lotjien hinaaminen oli hankalaa merellä; toki niitäkin nähtiin Suomenlahden aallokoissa. Jussi Kivisen mukaan Saimaalla oli 100 vuotta sitten lähes 150 rahtihöyryä. Myös varustajia oli viljalti, sillä valtaosa heistä oli vain yhden aluksen varustajia, enimmäkseen tavallisia talonpoikia, kauppiaita, liikemiehiä ja muita ammatinharjoittajia, yksin tai muutaman henkilön muodostamana laivanisännistönä.

Oli isompiakin varustajia, ihan yksityisiäkin, mutta enimmäkseen sahateollisuutta tai raakapuun vientiä harjoittavia yhtiöitä, kauppaliikkeitä ja vastaavia. Näistä voi mainita Kuopion kolme kauppa- ja teollisuusyhtiötä, Hallman, Ranin ja Saastamoinen, joilla oli tarkasteluvuonna yhteensä 12 rahtihöyryä, Savonlinnan And. Auvinen sekä Nestori Kojosen Savonlinnan Puutavara Oy, jolla oli kahdeksan höyrylotjaa. Vielä enemmän eli 10 oli Gutzeit & Co:lla. Niistä puolet oli rakennettu yhtiön omalla Laitaatsillan telakalla Savonlinnassa (tai tarkkaan ottaen Säamingissä). Kesän mittaan yhtiö ilmoitteli lehdissä haluavansa vuokrata ”merikelpoisessa kunnossa olevia Tervahöyryjä ja

Proomuja halkojen kuljetusta varten”. Sitten yhtiö hankki lisää rahtihöyryjä, lähinnä puisia mutta myös rautaisia, ja parhaimmillaan, vuonna 1921, yhtiöllä oli 36 rahtihöyryä, ylivoimaisesti eniten Saimaalla ja tietysti koko Suomessa.

Pietarin halkobuumi loppui bolsevikkien lokakuun vallankumoukseen.

Kaatokoneita ja uittolakkoja

Puut korjattiin lähes perinteiseen tapaan talvikorjuuna: mieshakkuu ja hevosajo lanssille. Ylimittä oli edelleen voimassa: halko- ja pinotavarapinoissa piti olla ylimääräistä korkeutta yleensä 5...15 cm, ostajasta ja puutavaralajista riippuen. Työt tehtiin urakalla. Sotavuodet kiihdyttivät myös metsäpalkkojen nousua. Vuodesta 1913 vuoteen 1917 palkat nousivat kolminkertaisiksi ja olivat keskimäärin runsaat 7 markkaa päivässä.

Metsätyövoimaa oli hakkuissa arviolta 50-60 000 miestä, ehkä muutama naisenkin, ainakin puita kuorimassa. Melkoinen osa heistä osallistui myös uittotoihin. Työväki oli enimmäkseen paikallista, mutta etenkin Pohjois- ja osin Itä-Suomessa paljolti kauempaa tullutta.

Myös työväen majoitus ja ruokahuolto hoidettiin entiseen tapaan. Etelä- ja osin Keski-Suomessakin asuttiin valtaosin lähiseudun taloissa, mutta syrjäseuduilla lähes yksinomaan metsässä, joko työnantajien rakennuttamissa kämpissä ja ruukinpirteissä tahi metsätyömiesten itsensä rakentamissa metsäsaunoissa, mikä oli yleistä Pohjois-Suomessa. Metsätyöväen asumis- ja työolot olivat esillä eduskunnassa, mikä johti sitten vuoden 1928 kämppälakiin. Siltä osin metsätyöväen asema parani, että vuonna 1917 voimaan tullut asetus tapaturmavakuutuksista koski myös metsä- ja uittotoita.

Metsätoissa otettiin koneellistamisen ensiaskeleita. Kemi-yhtiön Nuortin höyryveturisavotta Savukoskella sekä Raahe-yhtiön ”sähköveturi”-kokeilu Kuusamossa olivat vielä tuoreessa muistissa, mutta eivät jatkuneet enää. Silti vuonna 1917 nähtiin koneitakin metsässä. Ensimmäiset puunkaatokoneet oli Suomessa (ja Ruotsissa) otettu käyttöön edellisvuonna. Suomessa oli patentoitu kaksi moottorisahaa, Arbor ja Tapio, joista Arboria valmistettiin vuonna 1917 tietyvästi jo peräti 300 kappaletta, pääasiassa Venäjän markkinoille. Molemmat koneet olivat tekniikaltaan paljolti samanlaisia, molemmissa oli edestakaisin kulkeva leikkuuterä, jonka voimanlähteenä oli 3-hevosvoimainen Archimedes-polttomoottori; molemmat sahat painoivat noin 100 kiloa. Kun Arbor vaati kaksi miestä, Tapio pani vähän paremmaksi, sahan mainoksessa todettiin: ”konetta hoitamaan tarvitaan mies ja poika”.

Hankintamäärien väheneminen näkyi myös uitoissa, jotka jäivät noin 3 milj. m³:iin eli neljänneksen edellisvuotta pienemmiksi. Vesistöittäin oli kuitenkin vaihtelua: Salmin Uittoyhdistys Raja-Karjalassa uitti edellisvuotta enemmän, kun taas Kemijoella uitto jäi sen (Uittoyhdistyksen aikaisen) historian pienimmäksi. Senkin perille saamisessa oli suuret vaikeudet, mikä johtui ennen kaikkea toista kuukautta kestäneestä uittolakosta sekä loppusyksyn myrskyistä.

Muillakin uittoväylillä oli useita työtaisteluita, joista todettiin MA:ssa: ”Lakkoja on kevään kuluessa sattunut miltei kaikilla tärkeimmillä uittoväylillä. Hyvin suuria puumääriä tultane jättämään vesistöihin seuraavaan vuoteen ja näyttää työnantajille niissä seuduin, missä työntekijät eivät ole suostuneet kohtuullisiin palkkaehtoihin, olevan aikomuksena uittaa puutavaraa vain sellaisiin paikkoihin, joissa ne voidaan säilyttää ensi vuoteen.” Myös Gutzeitin piirimetsänhoitaja Uno Lehtisalo Ilomantsissa sai ohjeen jättää Kotkaan meneviä tukkeja sopiviin paikkoihin talvehtimaan. Lisäksi neuvottiin, että ”jos lakot tahi muut työesteet joissakin paikoin tekisivät kovin vaikeaksi saada puita perillekuletetuiksi, niin ei ole tarpeellista ruveta niitä uhkahinnoilla kulettamaan, mutta olisi kuitenkin hyvin suotavaa, että puut ainakin puroilta kuletettaisiin väljemmille vesille talvehtimaan”. - Myös 8-tuntinen työpäivä, jota pyrittiin soveltamaan myös uittotoissa, lisäsi uittajien ongelmia.

Uittolakkojen määrä nousi niin suureksi, että Senaatti asetti toukokuun lopulla komitean selvittämään lakkojen laajuutta ja niiden seuraamuksia. Lakkoja oli ollut runsaat 70 ja niiden kesto

vaihdellut: yli puolet kesti enintään viikon, ja vain kolmessa tapauksessa 2...4 kuukautta. Lakot koskivat 162 työnantajaa ja liki 20 000 työntekijää, ja niissä menetettiin yhteensä 262 000 työpäivää. Lakkoiluun oli ryhdytty pääosin palkan ja työajan tähden.

Työtaistelujen tulos oli koko lailla tasapeli: 13:ssa tapauksessa työnantaja sai vaatimuksensa läpi, 12:ssa työntekijäpuoli, ja lopuissa 48:ssa kumpikin osapuoli jousti vaatimuksistaan. Lakoista aiheutui merkittävät taloudelliset menetykset: jo yksin 10 markan päiväpalkalla työntekijät menettivät 2,6 milj. markkaa, mutta työnantajat kärsivät enemmän. Uittojen keskeytyminen aiheutti puutavaran laadun heikkenemistä, korkokustannuksia sekä hukkupuiden määrän kasvua. Lisäksi uittokustannukset nousivat, kun mm. väylien kuntoonlaitto jouduttiin tekemään samoille puille kahdesti. Oma tappionsa syntyi myös siitä, etteivät sahat ja tehtaot saaneet käyttöönsä riittävästi puuta; toki vuodet 1917-18 pitivät tuotannon muutenkin normaalia pienempänä. – Komitean tehtävänä oli myös esittää keinoja konfliktien välttämiseksi, mutta siltä osin tulokset jäivät laihoiksi.

Puuta kulki myös junilla. VR:n kuljettama puumäärä oli noin 1,6 milj. tonnia eli noin 2,3 milj. m³. Tämä lienee käypäinen arvio, sillä tonnien ja kuutiometriä suhde vaihteli ja lisäksi VR:n tilastointikäsite ”metsäntuotteita” sisälsi niin raakapuuta kuin myös sahatavaraa ja vähän muutakin. Kuljetusmäärä oli noin kuudenneksen edellisvuotta pienempi. VR:n halkokuljetukset, jotka tilastoitiin erikseen, nousivat 1,4 milj. tonniin, mikä merkitsi yli kahta miljoonaa pinokuutiometriä. Suuri osa niistä suuntautui Pietariin. Rautatietariffit nousivat tuntuvasti. - Käytössä oli myös kolme yksityistä metsärataa.

Autoilla oli vielä vuonna 1917 olematon rooli metsäteollisuuden kuljetuksissa. Ennen sodan syttymistä Suomessa oli vajaat 200 kuorma-autoa, joiden lastauskyky oli yleensä vain joitakin tonneja. Osaa niistä käytettiin halkojen sekä sahatavaran kuljetuksiin: viime mainittuihin kuuluivat ainakin Mustilan kartanosaha Elimäellä, Hyytin Sahausliike Kokemäellä, Hoiskon saha Alajärvellä sekä Impolan saha Kuusjärvellä. Lisäksi kuorma-auto oli käytössä ainakin Frenckellin paperitehtaalla Tampereella sekä Serlachiuksen tehtaalla Mäntässä, mutta emme tiedä, käytettiinkö näitä ”saha- ja tehdasautoja” raakapuun kuljetuksiin, ehkä pienessä määrin.

Uusi metsälaki

Metsänomistajille suunnattu metsällinen neuvonta oli voimistunut 1800-luvun lopulla, ja tarkasteluvuonna oli toiminnassa mukana peräti neljä eri järjestöä: maanviljelys- ja talousseurat, osuustoiminnallinen Pellervo-Seura (1906), Suomen Metsänhoitoyhdistys (1877) sekä vuonna 1907 perustettu Suomen Metsänhoitoyhdistys Tapio. Vuonna 1918 myös läänimetsälautakunnat tulivat vähitellen viidenneksi metsänhoidon valistusorganisaatioksi.

Tapio oli ryhtynyt vuodesta 1908 alkaen järjestämään yhdessä maanviljelysseurojen kanssa ”Tapion päiviä”, joissa valistettiin metsänomistajia esitelmin ja retkeilyin. Vuonna 1917 osanotto oli kuitenkin tavallista laimeampaa: kolmessa tilaisuudessa oli vain 110 osanottajaa. Uutena ”tuotteena” Tapio päätti järjestää valtakunnallisen metsänviljelykilpailun, jota varten se ryhtyi keräämään varoja. Tavoitteena oli saada kasaan 100 000 markkaa ja vuoden aikana päästiinkin sitä lähelle. Tavoitteena oli saada viljellyksi seuraavien 2-3 vuoden aikana ainakin 3 000 hehtaaria, ja niin että kutakin viljeltyä hehtaaria kohden maksettaisiin palkintona 15...40 markkaa. Useat maanviljelysseurat puolestaan jatkoivat metsänhoitokilpailujen järjestämistä. – Uusi Tapion toimintamuoto oli myös keväällä perustettu Metsänomistajain Metsätoimisto.

Silti ei voi sanoa ”hyvän metsänhoidon” olleen trendikästä, ei etenkään yksityismetsissä. Eniten asiaa tuli edistämään metsälainsäädännön uudistus. Vuonna 1894 asetettu yksityismetsäkomitea oli mietinnössään esittänyt mm. metsänhävityksen kieltämisen sisällyttämistä metsälakiin. Lain käsittely valtiopäivillä kuitenkin viivästyi, ja eduskunta vahvisti uuden metsälain – nyt tosin asetuksen muodossa - vasta marraskuussa 1917. Se toi mukanaan – metsänhävityskiellon ohella -

lääninmetsälautakunnat valvomaan yksityismetsien metsänkäyttöä. Myös kaikista myyntihakkuista tuli tehdä ilmoitus ennen hakkuun aloittamista.

Tapion vuosikatsauksessa todettiin, että ”kaikkein suurin metsätaloudellinen voitto kuluneena vuonna on epäilemättä kuitenkin se, että laki metsän hävityksen ehkäisemiseksi sai vahvistuksensa ja astui voimaan 1918 alusta”. Tapio julkaisi uutta lakia selventävän opastuskirjan, jota suositeltiin kaikille metsänomistajille ja metsänhoitomiehille.

Lauri Ilvessalo puolestaan totesi, että ”jos asetus olisi saatettu voimaan kolme vuotta sitten, olisi se varmaan voinut, ellei kokonaan niin ainakin melkoisessa määrässä, ehkäistä sota-ajan halonhakkuut aikaansaamasta sitä ennenkuulumatonta metsän hävitystä, minkä ne nyt tuhansien hehtaarien alalla ehtivät aiheuttaa”. Halkohakkuiden ohella hävitystä aiheuttivat myös Venäjän sotilasviranomaisten toteuttamat laajat linnoitus- ja muut sotilashakkuut, jotka kohdistuivat suurelta osin yksityismetsiin. Linnoitushakkuiden vahingot arvioitiin kymmeneen miljooniin markkoihin.

Metsänomistajillakin oli puukaupallista yhteistoimintaa. Konkreettisimmin yhteistyö toteutui yhteismyyntineissä, joita oli ryhdytty tekemään lähinnä metsänomistajien muodostamien erilaisten metsätalouslyhdistysten nimissä. Ne keskittyivät metsänhoidon ohella myös puukaupalliseen neuvontaan. Yhdistysten määrä kasvoi vähitellen, jos kohta sotavuodet lamauttivatkin monen toiminnan mm. tukkipuun heikentyneen kysynnän seurauksena. Ruotsinkieliselle rannikkoalueelle oli ryhdytty perustamaan myös yksityismetsänhoitoalueita (privata skogsrevir), joista tuli sittemmin useamman kuin yhden kunnan alueella toimivia. Erilaisia metsänomistajien yhteenliittymiä ehdittiin perustaa ennen maailmansotaa noin 60, mutta monet lopettivat toimintansa melko pian.

Vuonna 1917 niin metsätalouslyhdistysten kuin myös yhteismyyntien merkitys puukaupassa jäi vähäiseksi siitä huolimatta, että monet neuvontajärjestöt olivat niihin kannustamassa. Helanderin mukaan ”vuosina 1917 ja 1918 maassamme ei ollut rauhaa metsätaloudellisten suunnitelmien toteuttamiselle”. Tällä hän viittasi erityisesti metsänomistajien kaupalliseen yhteistoimintaan niin kotimaan markkinoilla kuin myös vientikaupoissa.

Metsäyhtiöiden maanhankinta oli edelleen kiistelyn kohteena. Maatalous- ja metsämaan siirtyminen talonpoikaisomistuksesta teollisuudelle (noin 2 milj. hehtaaria) oli johtanut vuonna 1915 asetukseen, jolla rajoitettiin teollisuuden oikeutta hankkia lisää maata. Rajoitusta kierrettiin metsäyhtiöiden perustamien apuyhtiöiden ja bulvaanien avulla, ja asiasta käytiin kovasanaista keskustelua niin eduskunnassa kuin etenkin sanomalehdissä.

Tuomarniemen metsänvartijakoulun johtaja Arvid Borg arvosteli ankarasti teollisuuden maanhankintaa pitäen sitä ”suurena kansallisena onnettomuutena”. Hän päätti MA:ssa julkaistun kirjoituksensa näin: ”Vaikka puunjalostusteollisuus onkin maallemme tavattoman tärkeä, niin muodostaa ylivoimaiseksi paisunut puunjalostustrusti m.m. juuri laajojen omien metsiensä avulla sangen vakavan vaaran Suomen metsien tuotantokyvylle, pyrkien muodostumaan m.m. miltei suoranaiseksi esteeksi metsien paremmalle hoidolle.” Näin siitäkin huolimatta, että

Yksityismetsänhoitajayhdistyksen asettama komitea oli samana vuonna valmistuneessa selvityksessään todennut, että ”yhtiöiden metsätalous on yksityisten metsätalouteen verrattuna melkoista edistyneempää”. Selvityksen tulokset pyrittiin luonnollisesti kiistämään.

Vuonna 1924 vahvistettu ”Lex Pulkkinen” pakotti metsäyhtiöt luopumaan niistä tiluksista, joita olivat laittomasti hankkineet.

Kuivan kesän seurauksena koettiin ennätysmäärä metsäpaloja. Isojoella paloi yli 10 000 hehtaaria ja vahinkojen arvioitiin nousevan 2 miljoonaan markkaan (2,5 milj. €). Tuohon aikaan arvioitiin yksityismetsiä palavan normaalikesänä keskimäärin 4 000 hehtaaria, kruununmetsiä kaksi kertaa enemmän. Neljäsosa yksityismetsien paloista oli tahallisesti sytytettyjä, kruununmetsien paloista hieman vähemmän. Ensimmäistä vuottaan ilmestynyt ”Maaseudun Tulevaisuus” suosittelikin metsäpalovakuutuksen ottamista, mikä oli lehden mukaan Suomessa uutta, mutta kannattavaa. Kruununmetsien puolelta voi todeta Senaatin syksyllä asettaman komitean, jonka tehtävänä oli valtionmetsien hoidon ja käytön järjestäminen ”uudenaikaisia metsänhoidollisia näkökohtia silmällä

pitäen”. Komitean myöhempi puheenjohtaja A.K. Cajander pääsi toteuttamaan komitean esityksiä seuraavana vuonna tultuaan nimitetyksi Metsähallituksen pääjohtajaksi.

Tutkimus, koulutus ja valistus

Metsätieteille vuosi oli suotuisa. Helsingin yliopistoon 11 vuotta aiemmin Evolta siirtynyt metsänhoitajien opetus monipuolistui, kun perustettiin metsäpolitiikan professuuri, alkuun yksityisen lahjoituksen turvin. Tosin virka saatiin täytetyksi vasta vuonna 1925. Lisäksi Senaatti päätti toukokuussa Metsätieteellisen koelaitoksen perustamisesta. Hanke oli lähtöisin Suomen Metsänhoitoyhdistyksestä ja Metsähallituksesta ja se perustui A.K. Cajanderin ja häntä seuranneen komitean vuonna 1913 tekemiin ehdotuksiin. Venäläisemmistöinen Senaatti ei kuitenkaan ollut tätäkään hanketta hyväksynyt.

Nyt Metsähallitus sai tehtäväkseen tehdä tarkemman esityksen uudesta laitoksesta. Se valmistui lokakuussa, ja sen mukaan Helsinkiin – Metsähallituksen valvonnan alaisuuteen – perustetaan Metsätieteellinen koelaitos, johon aluksi tulee kolme professorin virkaa. Laitoksen budjetti (menosääntö) vahvistettiin 83 800 markaksi (100 000 €). Laitos (sitten Metsätutkimuslaitos, nyt Luke) aloitti heinäkuun 1918 alussa, ja jatkoi toimintaansa vuoteen 2015. Laitoksen ensimmäiseksi johtajaksi nimitettiin sen metsänhoidon professori – aluksi virkaatekevänä – Olli Heikinheimo. – ”Tapion” katsauksessa todettiin, että ”Tulkoon tämä laitos Suomen metsätalouden edistäjäksi ja uusien urien aukaisijaksi maailmella tällä tärkeällä talouden alalla”.

Vuonna 1909 perustettu Suomen Metsätieteellinen Seura julkaisi kolme nidettä tieteellistä ”Acta Forestalia Fennicaa” numeroilla 6-8, joista numero 7 sisälsi A.K. Cajanderin laatiman laajan katsauksen seuran toiminnasta vuosina 1909-17. Kahdessa muussa oli kolme tutkimusta kummassakin, niistä kolme saksankielisiä ja yksi Etelä-Saksan metsätyyppejä käsittelevä; saksa oli myös suomeksi julkaistujen tutkimusten referaattikieli. Tutkimukset käsitelivät mäntymetsien kasvua ja uudistumista, myrskytuhoja Suomessa sekä metsänhävityksen ja polton vaikutusta metsämaahan.

Suomen Metsänhoitoyhdistys täytti 40 vuotta, mitä juhlittiin Hämeenlinnassa pidetyssä vuosikokouksessa kesäkuussa; sen yhteydessä tehtiin retkeily Evolle. Yhdistyksen aikakausjulkaisu, ”Metsätaloudellinen Aikakauskirja” (MA) ilmestyi 12:nä vihkona, joissa oli yhteensä 526 sivua. Vihkot sisälsivät laajan kirjon metsäalan uutisia, tutkimuslauseita, puheenvuoroja, kirjareferaatteja, kokoukselostuksia ja paljon muuta. Lisäksi yhdistys julkaisi kaksi metsätaloutta käsittelevää tutkimusta, toinen niistä oli A.K. Cajanderin ”Metsänhoidon perusteiden” toinen puulajioppia käsitellyt osa, jota ”Tapiossa” luonnehdittiin parhaimmaksi, ”mitä maailman kirjallisuudessa on tällä alalla kirjoitettu”.

Metsänhoitoyhdistys Tapion metsäjulkaisu ”Tapio”, ”Metsälehdessä” edeltäjä, ilmestyi 12 niteenä (342 s.). Lehti oli metsänomistajille tarkoitettu, monipuolinen ja käytännönläheinen. ”Kansa ilman metsää on kuoleva kansa”, oli Ranskan presidentti Poincaré todennut Pariisin metsäkongressin päättäjäispuheessaan vuonna 1913, ja ”Tapio” oli ottanut sen tunnuslauseekseen edistääkseen metsien hoitamista. Metsätutkimuksen tulokset esiteltiin lehdessä ymmärrettävästi ja kirjoitusten joukossa oli myös ohjeita metsänomistajille, kuten ”Puiden istutuksesta syksyllä” sekä ”Mitä kotitarvepuiden säästämiseksi olisi huomioon otettava”. Lisäksi oli tarjolla puukaupallista tietoa. - Tapiolla oli muutakin julkaisutoimintaa, mm. erilaisia opaskirjasia, missä sarjassa ilmestyi 12. nide ”Ohjeita pienehköjen sahalaistosten pystyttämisessä ja hoidossa”.

Vuonna 1917 alkoi ilmestyä myös uusi metsäalan aikakauslehti, vuonna 1914 perustetun Finska Pappersingeniörers föreningin (Suomen Paperi-insinöörien yhdistys) ”Finsk Papperstidning – Suomen Paperilehti”, joka nimensä mukaisesti oli kaksikielinen ammattijulkaisu. Sen ensimmäisessä numerossa todettiin lehden käsittelevän ensi sijassa paperiteollisuuden teknisiä ja kaupallisia asioita. Lehden keskeistä antia oli myös kuukausittainen markkinakatsaus. Lehdessä oli

alusta pitäen – toisin kuin suomenkielisissä metsälehdissä - sivukaupalla ilmoituksia, mikä takasi lehdelle vakaan taloudellisen perustan. Lehdessä käsiteltiin jossain määrin myös metsäasioita. Paperitekniikasta ilmestyi oppikirja, Onni Suursalmen 128-sivuinen omakustanne ”Paperikoneesta ja sillä työskentelystä”. Käytännönläheistä käsikirjaa luonnehdittiin em. lehdessä mm. näin: ”Sellaista kirjaa ei paperiteollisuudessa ole vielä kirjoitettu missään maassa”, ja siitä katsottiin olevan suurta apua ”harjoittelijoille ja vasta-alkaville”.

Vuonna 1917 Suomessa oli vajaat 400 metsänhoitajaa. Ylivoimaisesti eniten, yli 200, oli Metsähallituksen palveluksessa. Teollisuus työllisti noin 60 metsänhoitajaa 28:ssä eri yhtiössä, eniten Ahlström-, Gutzeit- ja Kymi-yhtiöissä.

Koulun käyneitä metsänvartijoita oli suunnilleen sama määrä. Suomessa oli viisi metsänvartijakoulua (vuodesta 1922 metsäkoulua), joista valmistui vuosittain 60-70 metsänvartijaa eli metsätyönjohtajaa. Loppuvuonna Senaatti myönsi varat 30 uuden oppilaspaiikkaan metsänvartijakouluissa. Sitä vastoin hanke valtion metsä- ja sahateollisuuskoulun perustamiseksi Tampereelle raukesi. Samoin kävi teollisuuden omalle metsänvartijakoululle, jota Yksityismetsänhoitajayhdistyksen W.G. Thomé esitti.

Silti vielä vuonna 1917 oli koulun käyneitä metsänvartijoita melko vähän. Metsähallituksen lähes 900:sta metsänvartijasta heitä oli hieman yli 100. Eniten koulunkäyneitä oli teollisuuden palveluksessa, alun kolmatta sataa.

Myös metsätyöntekijöiden koulutus oli lähellä alkuaan, kun samainen Thomé esitti myös metsätyöläisammattikoulun perustamista Ahlström-yhtiön Salahmin ruukin yhteyteen. Se ei kuitenkaan saanut vastakaikua.

Pettua ja jäkälää

Useimmissa sotaa käyvissä Euroopan maissa alettiin kokea ruuan puutetta jo vuoden 1917 aikana. Näin oli myös Venäjällä ja Suomessa. ”Koska useissa paikoin maatamme on nälänhätä alkanut uhata ainakin osaa väestöstä, on senaatti päättänyt jakaa kruununmakasiineissa olevan syömäviljan maamme hädänalaisten kuntain kesken”, kirjoitettiin maamme sanomalehdissä toukokuun alussa.

Eniten olikin puutetta viljasta. Karjatalouteen siirtyminen oli vähentänyt Suomessa viljanviljelyä, ja siksi ennen sotaa 60 % Suomessa käytetystä viljasta oli tuontitavaraa, pääosin Saksasta saatua. Saksan tuonti loppui sodan puhjettua ja siitä lähtien elettiin suuresti venäläisen viljan varassa. Vuonna 1915 se vastasi puolta Suomen viljatarpeesta. Vuoden 1917 alussa Venäjän oma elintarvepula yhdessä rautateiden sekasorron kanssa vähensivät viljan tuontia ja syksyllä lopettivat sen kokonaan. Viljaa oli käytettävissä vain kolmannes siitä kuin aikaisemmin. Se johti viljan säännöstelyyn, ja ”leipäkortit” otettiin käyttöön jo alkuvuodesta suurimmissa kaupungeissa ja vähitellen koko maassa.

Muutkin peruselintarvikkeet olivat tulleet ”kortille”. Ruuan niukkuus ja säännöstely johtivat kahakointiin ja ”mustaan pörssiin”, mistä seurasi hintojen nousua, rikollisuutta ja jopa suoranaista nälänhätää. Toukokuun alussa Senaatti antoi julistuksen ”Nälänhäädästä pelastuminen”, joka alkoi näin: ”Wiljantuontimme Wenäjältä käy woittamattomien esteiden wuoksi päiwä päiwältä yhä waikeammaksi.” Kun normaalisti oli saatu tuontiviljaa vuoden ensimmäisen kolmanneksen aikana 118 milj. kiloa, sinä vuonna oli jääty vain 18 milj. kiloon, eikä toivoa tuonnin elpymisestä juuri ollut. Siksi vedottiin erityisesti maanviljelijöihin, mutta myös koko kansaan, jotta kaikki tekisivät voitavansa elintarpeiden, erityisesti juuri viljan tuotannon lisäämiseksi kotimaassa. Julistus päättyikin: ”Ainoastaan kaikkien kansalaisten yhteisin ponnistuksin voimme pelastua uhkaavasta nälänhäädästä.”

Säännöstely johti tarjonnan vähenemiseen sekä hintojen nousuun. Viljan ohella kauppoissa oli puutetta mm. voista, maidosta ja lihasta, joita myös vietiin parempien hintojen houkuttelemana Pietariin ja joita myös venäläinen armeija kulutti isoja määriä Suomessa. Jouduttiin käyttämään

myös korvaavia ruokatarpeita. Kansaa valistettiin elintarvikkeiden monipuolisemmassa ja tarkemmassa hyödyntämisessä. Neuvottiin myös korvikkeiden käyttöön, kuten teen ja kahvin jatkamista mm. voikukan juurilla.

Vaikka todellista nälänhätää ei esiintynyt kuin paikallisesti, puute aiheutti levottomuuksia. Niinpä Turussa hyökättiin Valion varastoihin, kun epäiltiin siellä piilotettavan voita. Myös Helsingissä tehtiin voiryöstöjä ja toreilla tapahtui monenlaista kahakointia. Tilanne vain paheni vuoden loppua kohden. ”Monet maamme kaupungit täydellisen nälänhädän partaalla”, otsikoi ”Karjala” 4. lokakuuta - melkoisesti liioitellen. Häätä oli kuitenkin todellinen, ja tilanne paheni vuoden loppua kohden. ”Tornion Lehti” puolestaan otsikoi joulukuun 7:ntenä – isommalla itsenäisyysuutisen vieressä: ”Wenäläinen sotawäki jouduttamassa Suomen nälänhätää. Anastaa ja syö wähiä wiljavarastoja.”

Metsäteollisuus pyrki eri tavoin helpottamaan työväestönsä ruokahuoltoa. Maatalouskiinteistöjä omistavat yhtiöt toimittivat tehtaitensa työvälle elintarvikkeita tiloiltaan. Isojen yhtiöiden ohella näin menetteli mm. H.G. Paloheimo Riihimäellä. Yhtiöiden toiminta sai osakseen niin arvostelua, vaikka sille oli yleensä elintarvikelautakuntien luvat, kuin myös kiitosta. ”Kansan Äänen” mielestä oli väärin, että vain Kaukaan tehtaan työväki sai elintarvikkeita, kun taas ”Keski-Suomi” kirjoitti toukokuussa: ”Äänekosken Tehdas Oy on viime talven ja kewään kuluessa pitänyt kiitettävää huolta työläisistään ruokatarpeita heille hankkimalla. Woista, lihasta, jauhoista ja perunoista otetaan sitäpaitsi maksu alle ostohintojen.”

Yhtiöt toimivat eri tavoin. Rauma Woodin kertomuksessa todettiin; ”Yhtiö hankki työvälle ruokavaroja ja hevosille heiniä sekä kakkuja.” Victor Hoving puolestaan kuvaili Kymi-yhtiölle vuonna 1915 siirtyneen Juantehtaan historiikissa: ”Kun elintarviketilanne alkoi tehtaan väestölle käydä huolestuttavaksi, Björkenheim antoi ostaa viljaa, perunoita, voita ja muuta, mikä sitten jaettiin seudun osuuskaupan välityksellä säännöstelyhinnoilla. Hintojen erotuksen suoritti yhtiö.” (Gösta Björkenheim oli Kymi-yhtiön toimitusjohtaja, jonka punaiset murhasivat Kuusankoskella maaliskuussa 1918.)

Läskelän paperitehtaalla alkoi elintarviketilanne muodostua syksyllä kriittiseksi. Yhtiö sai luvan perustaa tehtaalle oman elintarvikelautakunnan ja lähetti edustajansa Venäjälle viljaa ostamaan. Tämän onnistuikin saada viljaa siinä määrin, että vuodenvaihteessa laskettiin viljaa riittävän toukokuulle saakka 200 gramman päiväannoksilla. Sekään ei ollut paljon, sillä säännöstelyannos oli 160 grammaa, kun normaalioloissa laskettiin henkilön päivätarpeeksi 600 grammaa.

Paperiteollisuuden työnantajaliitto asetti marraskuussa komitean selvittämään elinkustannus- ja palkkakysymyksiä sekä selvitti jäsenyritystensä toimia elintarvikeasiassa. Sen mukaan useimmat jäsenetehtaista olivat hankkineet elintarvikkeita työvälleen joko suoraan itse tai yhteistyössä paikallisen elintarvikelautakunnan kanssa. Esimerkiksi Pankakosken tehdas oli hankkinut suoraan lihaa, läskiä, perunoita, suolasilakkaa, voita, juustoa sekä petroolia. Lisäksi yhtiön omat lehmät olivat tuottaneet ”5701 ltr oskummad mjölk per månad”. Yhtiön palveluksessa oli tuolloin 264 työntekijää ja näillä 535 perheenjäsentä. Inkerösten tehdas puolestaan oli tehnyt valtaosan hankinnoista elintarvikelautakunnan kautta, koska yhtiön edustaja oli sekä pitäjän että tehtaan elintarvikelautakunnan puheenjohtaja.

Myös metsää tarvittiin entistä enemmän ruoka-aittana. Marjojen ja sienten keruu lisääntyi, mikä näkyi mm. siinä, että puolukan vienti romahti kymmenenteen osaan edellisvuodesta. Lisäksi hyödynnettiin korvikeaineita, ennen kaikkea pettua. Utajärven kunta, monen muun tavoin, pyysi kesäkuussa 1917 Metsähallitukselta lupaa saada kiskoa pettua valtionmetsistä nälänhädän torjumiseksi, mikä myös myönnettiin. Keiteleelle puolestaan perustettiin petäjäislautakunta, jonka tehtäviin kuului mm. valvoa ”ettei petäjäisjauhoja viedä ulkopuolelle Keiteleen kuntaa”.

Myös jäkälää käytettiin ravintona. Lehdet olivat täynnä neuvoja ja ”reseptejä” jäkälän käytöstä ihmis- ja eläinravintona, ja monen kunnan elintarvikelautakunnat patistivat kuntalaisia jäkälän keruuseen. Järjestettiin myös jäkäläkursseja, kuten Kerimäellä lokakuussa: ”Jäkäläkursit olivat t.k. 14 p. Kulennoisissa ja oli yleisöä päiwällisillä jotenkin runsaasti ja hywinpä näkyi jäkäläleipä

maistuneenkin”, kirjoitti ”Itä-Savo”. Metsähallitus antoi monin paikoin luvan jäkälänkeruuseen valtionmetsistä.

Eikä jäkälän käyttö jäänyt vain syrjäseutujen kiusaksi. Maaseutulehdissä oli helsinkiläisten ostajien ilmoituksia ”Rajaton määrä kuivia Peuranjäkälää ostetaan”, ja ”MA:ssa” kerrottiin joulukuussa: ”Helsingin ja Viipurin elintarvikelautakunnille on lähetetty Kellosta ja Kempeleestä ½ miljoonaa kiloa jäkälää. Vielä lähetetään ½ miljoonaa kiloa.” (Myös Ruotsi joutui turvautumaan elintarvikkeiden säännöstelyyn vuodesta 1917 alkaen ja sielläkin kerättiin jäkälää samaan tarkoitukseen.) Vaikka jäkälän syönti todettiin tutkimuksissa hyödyttömäksi ja jopa epäterveelliseksi (ruisjauhossa oli 100 kertaa enemmän energiaa kuin jäkälässä), jäkälää käytettiin jauhojen jatkeena.

Selluloosastakin oli onnistuttu valmistamaan ei ainoastaan eläimille vaan myös ihmisille kelvollista ravintoainetta; eläinten rehuna sitä myös käytettiin. Tiesipä ”Tapio”, että tupakallekin oli löydetty korvaava raaka-aine – sitä saatiin katajan kuoresta.

Luontaistalouden merkitys korostui muutenkin. Siksi ruokapulan helpottamiseksi metsästys ja kalastus sallittiin kaikille vapaasti valtionmailla ja -vesillä. Saalismääristä ei ole tietoa, mutta tehdyn arvion mukaan Suomessa vuotuisen riistasaaliin arvo oli noin 3 milj. markkaa.

Ruuan puute jatkui ja paheni vuonna 1918, myös seuraava vuosi oli vaikea. Metsän merkitys ravintolähteenä korostui entisestään näinä vuosina, koska tuolloin oli paikoin kyse todellisesta nälänhädästä. – Säännöstelyä päästiin purkamaan vuoden 1919 lopulla, mutta osin sitä jatkettiin vuoteen 1921, jolloin tuontisokeri ja -vilja vapautettiin viimeisinä säännöstelystä.

Vuotta 1918 kohden

Vuoden loppu suurlakon jälkeen oli vaikeaa aikaa. ”Tilanne Venäjällä, varsinkin sikäläiset liikenneolot ja bolshevististen tullitoimitsijain rettelöimiset ovat noin kuukauden ajan tehneet miltei mahdottomaksi paperinviennin Suomesta Venäjälle. Sen lisäksi ovat Pietarin pankit suljetut, joten paperitehtaitten tavaraintilaajat eivät saa varoja niittenkään paperilastien tilittämiseen, jotka vaikeuksista huolimatta kuitenkin onnistuisivat Pietariin pääsemään”, kirjoitti ”Uusi Päivä” 29. joulukuuta. Suomen Paperiyhdistys ei ollutkaan lähettänyt kuukauteen paperia Venäjälle, ja useimmat paperitehtaista olivat rajoittaneet tuotantoaan tai pysäyttäneet sen kokonaan. Työväelle oli kuitenkin järjestetty väliaikaistöitä.

Oli muitakin vaikeuksia. Jorma Ahvenainen kuvailee tilannetta Kymi-yhtiössä näin: ”Joulukuun 17. päivänä pidetyssä hallintoneuvoston kokouksessa [toimitusjohtaja] Björkenheim ilmoitti, että metsätyöt olivat keskeytymässä äärimmilleen vietyjen palkkavaatimusten sekä ajomiesten puutteen takia. Venäjän sekavien olojen johdosta olivat sieltä tulevat maksut lakkautuneet ja kaikki Venäjän markkinoille tarkoitetut paperitoimitukset oli täytynyt keskeyttää. Jotta olisi saatu jälleen hengähdysaikaa, tehtaille määrättiin täydellinen joululoma joulukuun 22. päivästä tammikuun 2. päivään saakka. Kaikki tuotanto lopetettiin täksi ajaksi. Lomautusajalta maksettiin työntekijöille täysi palkka.”

Elintarvikepuulan ohella työttömyys säilyi pahenevana ongelmana. Siksi vaadittiin hätäaputöiden lisäämistä. Näihin kuuluivat myös metsätyöt, joiden osalta vaatimukset kohdistuivat paljolti Metsähallitukseen. Joukko sosiaalidemokraattisia kansanedustajia Oskari Tokoin johdolla esitti tammikuun 1918 alussa eduskunnalle työttömyystöiden välitöntä käynnistämistä 3 milj. markan määrärahalta. Perusteluissa todettiin mm., että ”sahateollisuus on niinkään suurimman osan työläisiään jättänyt joutilaaksi ja on tässä teollisuudessa erittäin huomattava, että useilla sahoilla, varsinkin Pohjolassa, on työväki jätetty työttömäksi vaikka sahoilla on kyllä nostettu suuret määrät tukkeja talvisahausta varten”. Edustajat epäilivät, että työnantajat ”enemmän tai vähemmän keinotekoisesti” pyrkisivät näin lisäämään työttömyyttä. Sitä ei mainittu, että kevään uittolakot olivat aikaansaaneet sen, ettei kaikilla sahoilla riittänyt tukkeja talvisahaukseen.

Oli metsätöitä tarjollakin, näin erityisesti pienemmillä työnantajilla. ”Rajaton määrä halonhakkaajia saa ansiokasta työtä Pieksämäen-Jyväskylän rataosalla”, ilmoitettiin ”Keski-Suomen” vuoden viimeisessä numerossa. Myös hevosmiehille oli runsaasti työtä tarjolla, ja ”elintarpeita hankitaan mahdollisuuden mukaan”. Myös Kuortaneelle kaivattiin ”rajaton määrä” hevosmiehiä sekä Vuojoen kartanolle ”halonajajia ja -hakkaajia”. Useampi kunta tarjosi halonhakkuuta metsissään, ja työväkeä houkuteltiin korotetuilla palkoilla.

Muutenkin uskottiin metsäpuolella uuden vuoden tuovan parempia aikoja. Sanomalehdissä oli viljalti metsätilojen myynti- ja ostoilmoituksia. Myös tukkeja ja halkoja haluttiin ostaa. ”Sahatukkeja sekä leveranssikaupalla että muuten ostamme”, ilmoitti Huittisten Mylly- ja Saha-Osakeyhtiö vuoden lopulla lännessä ja Suomalaisen Puuliikkeen Kiviniemen saha vastaavasti idässä.

Myös Lauri Ilvessalo päätti kulunutta vuotta koskevan katsauksensa toiveikkaana: ”Jos metsäntuotteiden vienti ensi keväänä pääsee alkamaan, kuten yleisesti odotetaan, niin avautuu maallemme mahdollisuus saada tämän viennin kautta runsaalla mitalla hyvitystä sota-ajan raskaista taloudellisista menetyksistä.” Ehtona kuitenkin oli, että ”maassa vallitsee järjestys ja rauha”. Sitä jouduttiin kuitenkin odottamaan ainakin puoli vuotta ja sinä aikana elettiin katkerin aika maamme historiassa. Se jatkui vuoden 1918 loppuun ”saksalaisen Suomen” aikana.

100 vuoden menestystarina

Kun vuonna 1917 maamme metsävarat olivat 1,5 mrd. kuutiometriä, nyt 100 vuotta myöhemmin ne ovat – vaikka maamme pinta-ala onkin 10 % pienempi – puuston määrä on miljardia kuutiota suurempi, 2,5 mrd. Metsien kasvu puolestaan on lisääntynyt 50 milj. kuutiosta yli kaksinkertaiseksi, 110 milj. kuutioon. Metsiä myös hakataan ja metsäteollisuus on edelleen maamme tärkein vientiteollisuus, vaikkei sen osuus olekaan enää kuin viidennes. Valtava kehitys! Silti metsiä hyödynnetään suhteellisesti vähemmän kuin aikaisemmin, ei yksin siksi, että Suomessa on metsiä suojeltuina enemmän kuin missään muussa Euroopan maassa.

Miten tämä on saatu aikaan? Ennen kaikkea hyvän metsänhoidon ja metsänparannustoimien avulla, jos kohta luonto ne puut aina kasvattaakin. Jos minulla olisi lasi kädessä, kohottaisin maljan maamme metsille, metsämiehille ja metsänomistajille!

Silti maamme ympäristöväki, ns. tutkijoiden ja EU:n tukemana on vaatimassa Suomen metsien käytön rajoittamista. Metsien, jotka ovat maamme ainoa merkittävä luonnonvara. Se on sama kuin vaadittaisiin esimerkiksi Norjaa lopettamaan öljyntuotantonsa tai Puolaa sulkemaan hiilikaivoksensa. Mielenkiintoista onkin nähdä, miten säädetään se, kuka saa metsiään hakata ja kuka ei.

100 vuotta sitten ei Suomessa ollut tällaisia pohdintoja.

20.7.2017 EP